IV. GELEŽIES AMŽIAUS KAPINYNAI

Audrius Astrauskas

Marvelės kapinyno (II-VII a. kapai) tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais

1992-1993 m. VU AE katedros ekspedicija tęsė 1991 metais pradėtus Marvelės, Kauno m., kapinyno tyrimus (žr. ATL 199O ir 1991 m. V. 1992 T. 1. P. 9O-94). 1993 m. VDKM buvo surengta 1991-1992 m. tyrimų bei jų rezultatus iliustruojanti paroda, išleistas bukletas.

Pastaraisiais metais ištirtas 1O66O kv. m plotas, atidengti 322 griautiniai, 226 degintiniai žmonių kapai, 12O žirgų palaidojimų. Tyrimai vykdyti trijuose kapinyno masyvuose, kuriuos vieną nuo kito skiria 12O-25O m pločio tarpai.

Šiame straipsnyje pateikiami apibendrinantys duomenys apie ankstyviausius (II a. 2 pusės - VII-VIII a. sandūros) kapus. Vėlesnių kapų (VIII-XIV a.) medžiaga apibendrinta M. Bertašiaus straipsnyje (žr. šio leidinio p. 89-93).

Skelbiamos medžiagos išskaidymą į dvi dalis nulėmė tyrimų apimtis ir sukauptų duomenų gausumas. VII-VIII a. sandūra, kaip skiriančioji riba, parinkta neatsitiktinai. Manome, kad VII a. pabaigoje baigiasi biritualizmo laikotarpis, iš dalies pasikeičia pats kūnų deginimo, kapaviečių įrengimo paprotys, pastebimos ir materialinės kultūros permainos.

Kol tikslinamas dalies kapų datavimas (daug tikimasi iš horizontalios stratigrafijos), tikslaus atskiriems laikotarpiams priskiriamų kapų skaičiaus nenurodysime. Apsiribosime būdingiausių

marveliškių dvasinės bei materialinės kultūros raidos etapus reprezentuojančių duomenų pateikimu.

Ankstyviausieji senojo geležies amžiaus kapai aptikti pagrindiniame kapinyno masyve. Ankstyviausieji iš jų priskirtini B2/C1-C2 periodo pradžiai (15O-25O m). Jie susitelkę centrinėje dalyje, esančioje greta 1991 m. tyrinėtų plotų.

Senajame geležies amžiuje mirusieji laidoti įvairaus dydžio bei gylio, stačiakampio formos užapvalintais kampais duobėse. Ankstyvajame laikotarpyje vyrų kūnai guldyti galvomis į ŠV, moterų - PR. Vėliau kūnų orientavimo tvarkos taip griežtai nesilaikoma. Dalies kapaviečių sanpiluose aptikta degėsių, kapų duobių dugnuose - akmenų. Visa tai būdinga Centrinės Lietuvos plokštinių kapinynų kultūrai.

Dar 1991 m. pastebėta, kad kai kurių senuoju geležies amžiumi datuojamų kapaviečių įrangoje naudotas molis. Pastarųjų metų tyrimai tai patvirtino. Net 22 kapavietėse greta palaikų aptikta 2-3 cm pločio ir panašaus storio molio juostelių ar jų fragmentų, molio gabalų mirusiųjų galvūgalyje arba kojūgalyje. Tik 9 kapavietėse rasta datavimui tinkančių įkapių: antkaklės buoželiniais galais (k. Nr. 566, 599), geležiniai II gr. smeigtukai cilindrinėmis galvutėmis (k. Nr. 74, 86), žalvarinės laiptelinės II gr. (k. Nr. 72) ir III gr. (k. Nr. 69, 86, 566, 588) segės, juostinės plokščio keturkampio pjūvio apyrankės siaurėjančiais galais (k. Nr. 72), pasaginė emale puošta segė (k. Nr. 11O), geležinė segė aukštu siauru stačiakampio pjūvio lankeliu, trumpa kojele (k. Nr. 194) ir kt. Kaip matome, dauguma radinių yra iš senojo geležies amžiaus antrojo ketvirčio ir tik pavieniai - iš vėlesnio laikotarpio.

1992 m. atidengtuose kapuose Nr. 76 ir 11O rasta pasaginių segių, puoštų emale (10 pav.). Tai reti radiniai, todėl jas aprašysiu: k. Nr. 76. Segės skersmuo 5,6-6,2 cm. Lankelis pusiau

apskrito, artimo trikampiui, skersinio pjūvio, O,6 cm pločio, O,35 cm storio. Lankelio viduryje - stačiakampis (1x1,7 cm), galuose - skrituliai (1,8 cm). Jų galus juosia negilūs grioveliai. Stačiakampis ir skrituliai puošti raudonu emaliu. Be segės kape buvo geležinis smeigtukas cilindrine galvute.

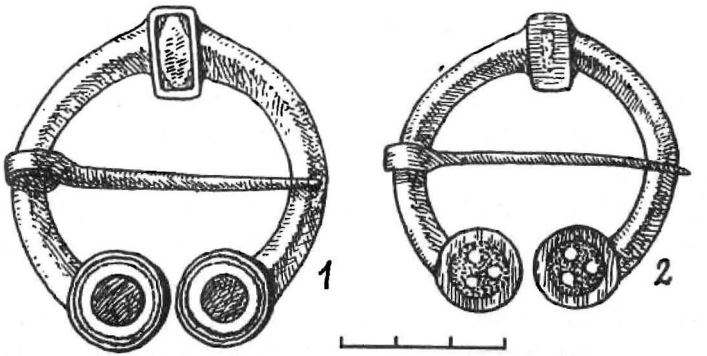

10 pav. Marvelės kapinyno pasaginės emale puoštos segės.
1 - kapas Nr. 76, 2 - kapas Nr. 110

K. Nr. 11O. Segės skersmuo - 5,4x5,1 cm. Lankelis trikampio skersinio pjūvio, O,6 cm pločio, O,4 cm storio. Jo galuose - 1,5 cm skersmens skrituliai. Skritulių vidinėje dalyje pilkšvai žalsvo stiklo fone - po tris baltas akutes. Lankelio centrinėje dalyje 1,4x O,8 cm dydžio stačiakampis. Jo vidinėje dalyje - pilkšvai žalsvos stiklo masės žymės. Moters kape be segės rasta įvairių spalvų bei

formų stiklinių karolių apvara, dvi žalvarinės juostinės apyrankės pusiauapskrito pjūvio lankeliais, žalvarinis juostinis uždaras žiedas, yla. Verta atskirai paminėti ir moters kape Nr. 215 buvusį Veršvų - Veliuonos tipo apgalvį (11 pav.). Jis rastas drauge su dviem trikampio pjūvio juostinėmis apyrankėmis, mėlyno stiklo karoliu bei žalvariniais cilindrėliais.

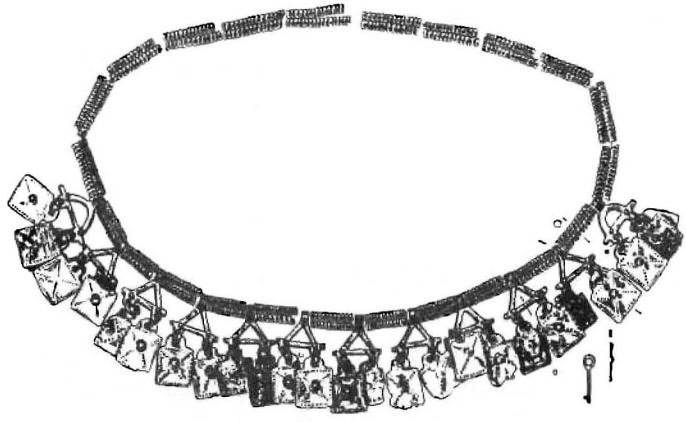

11 pav. Marvelė, kapas Nr. 215. Veliuonos tipo apgalvis

Senojo geležies amžiaus pabaigoje - viduriniajame geležies amžiuje Marvelės kapinyne supilama keletas pilkapių. Apie tai liudija išlikę akmenų vainikai, jų fragmentai. Šiuose vainikuose rasta griautinių ir degintinių žmonių kapų. Mirusieji puošti žalvarinėmis ir sidabrinėmis šaukštinėmis II gr. antkaklėmis (k. Nr. 174, 186, 258), lankinėmis lenkta kojele (k. Nr. 261) ir ilgakojėmis segėmis (k. Nr. 467, 469, 320), lankinėmis segėmis trikampe

kojele (k. Nr. 259, 334), skliutakojėmis segėmis (k. Nr. 242), lankinėmis žieduotosiomis segėmis (k. Nr. 186, 933), storagalėmis apyrankėmis (k. Nr. 248, 253, 32O, 333, 467) ir kt.

Dauguma viduriniojo geležies amžiaus kapų nesietini su akmenų vainikais.

VI-VII a. vyrauja biritualizmas. Apie tai liudija tų pačių tipų dirbiniai, aptinkami ir griautiniuose, ir degintiniuose kapuose (pvz. lankinės žieduotosios III gr. ir skliutakojės segės, storagalės apyrankės ir kt.). VI-VII a. degintiniams kapams būdinga tai, kad į kapavietes supilami stambūs, švarūs kauliukai be angliukų ir degėsių priemaišų.

Rasa Banytė

1993 m. Baitų plokštinio kapinyno tyrinėjimai

1993 metais MLM toliau tęsė Baitų, Klaipėdos raj., kapinyno archeologinius tyrinėjimus. Iškastos dvi perkasos (Nr. 4 ir Nr. 8), ištirtas 71 kv. m kapinyno teritorijos. Perkasa Nr. 4 atmatuota Minijos kranto aukštutinėje dalyje, į Š nuo ankstesniais metais ištirtų perkasų ir šliejasi prie jų. Šioje perkasoje rasti 3 kapai su ryškiomis kapų duobėmis ir įkapėmis (Nr. 21, 23, 24), spėjamas vaiko kapas be įkapių (Nr. 27), 1 žirgo palaidojimas (Nr. 22), vienas kapas be įkapių (Nr. 26) ir viena iš dalies ištirta kapo duobė (Nr. 25). Akmenų viršūnės ir pelenų bei degėsių smėlio dėmės perkasoje Nr. 4 išryškėjo jau O,25-O,4 m gylyje. Šalia pasirodžiusių kapų duobių kontūrų pastebėtos pavienės degėsių dėmės - ugniavietės arba neaiškių kontūrų pilkšvo smėlio su pelenais ir degėsiais dėmės. O,4 m gylyje jos išnyko. Daugumos